

Методика

Наталія Сиротич

Професії дошкільного педагога та актора дитячого театру: порівняльна характеристика

викладач кафедри дошкільної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Підготовка майбутнього фахівця є одним із фундаментальних завдань системи педагогічних наук, і цей фахівець повинен достеменно відповідати «цілям, змісту, методам і засобам навчання й виховання підростаючої генерації. При цьому йдеться не тільки про підготовку розуму й рук людини до виконання задалегідь визначених функцій» [1, с. 6], але й про розвиток безмежного творчого потенціалу та формування професійної компетентності педагога.

Творчий розвиток майбутніх дошкільних педагогів на сьогодні стає одним з основних орієнтирів дослідження проблем професійної педагогіки, адже саме майбутні вихователі повинні володіти високим рівнем «розпізнавання» справжнього мистецтва. Саме вони покликані виконувати цю «захоплюючу і складну справу» [4, с. 3–28]: пізнавати та вивчати справжнє мистецтво, відкидаючи його заміники, та навчати цьому своїх вихованців — так би мовити, мають володіти мистецтвом пізнання мистецтва, адже педагогічна дія ще з давніх часів вважається мистецькою та творчою.

Однак, вважаємо, що деяким складовим цього мистецького розвитку приділяється недостатньо уваги в навчально-виховному процесі — взаємодії педагогічного процесу та театральної творчості, адже «важлива роль у соціальному становленні особистості, досягненні соціальної компетентності належить театральному мистецтву як своєрідній [...] соціальній технології» [9, с. 12], і процес підготовки майбутнього педагога потребує

«включення елементів театральної педагогіки» з метою формування «особистісної царини фахівця» [1, с. 6]

Питання формування професійних педагогічних умінь засобами театального мистецтва досліджували В. Абрамян, Б. Ардов, П. Галахова, О. Головенко, С. Єлканов, Г. Єскіна, І. Зайцева, А. Капська, Н. Ксенофонтова, Н. Миропольська, Г. Переухенко, С. Соломаха, С. Швидка та ін. У працях цих дослідників театральне мистецтво трактується як потужний засіб творчого розвитку педагога та удосконалення його педагогічної майстерності.

Великий внесок у розробку сутності, засобів та механізмів театральної педагогіки вніс видатний режисер та актор К. Станіславський, який називав талант «щасливою комбінацією багатьох творчих здібностей у поєднанні з творчою волею» [8, с. 300–301], а основними рисами, які є ознакою творчості особистості актора та виразними даними називав «спостережливість, вразливість, пам'ять (афективну), темперамент, фантазію, уяву, внутрішні й зовнішні впливи, перевтілення, смак, розум, відчуття внутрішнього й зовнішнього ритму й темпу, музичність, щирість, безпосередність, самовладання, спритність, сценічність [...], хороший голос, виразні очі, обличчя, міміку, лінію тіла, пластику...» [там само]. Звідси випливає, що процес формування творчого педагога залежить не лише від наявності чи відсутності у нього певних творчих здібностей, але й від «творчої волі», мистецької праці та самовдосконалення.

Питання порівняння акторської та педагогічної професій є головним у дослідженнях багатьох науковців (В. Абрамян, Ю. Азаров, М. Волошин, Ф. Гोनоболін, І. Зязюн, Ю. Львова, Н. Серета, І. Страхова). Так, І. Зязюн називає педагогічну дію «театром одного актора» [2], а В. Абрамян стверджує, що майже всі засоби театру одного актора можуть бути використані у педагогічній діяльності [1].

Також у контексті нашого дослідження особливий інтерес становлять праці, у яких розглядаються питання формування емоційної (М. Максимова, В. Найда, І. Сілютіна, О. Половіна, Я. Роганова) та чуттєвої культури (Т. Антонечко, Л. Коваль, Л. Соколова) як необхідної складової творчого розвитку студентської молоді.

Так, І. Сілютіна називає емоційну культуру найважливішою характеристикою майбутніх вихователів, і наголошує, що на формування цієї культури впливає мистецтво, яке може бути використане як інструмент всебічного духовного розвитку людини [6].

Метою нашої статті є здійснення аналізу професійних особливостей діяльності дошкільного педагога та актора з метою доведення необхідності інтеграції в процес підготовки майбутніх вихователів навчальних дисциплін із галузі «Театральна педагогіка».

Автор вважає, що поза увагою науковців залишаються питання методики підготовки майбутніх дошкільних педагогів до формування творчих умінь дошкільників засобами театралізованої діяльності, до підвищення рівня власного творчого потенціалу студента засобами театрального мистецтва. Тут доцільно навести думку відомого режисера вітчизняної сцени О. Соломарського про те, що театр інколи «здійснює дорожочні постріли зі слабким попаданням у ціль», і причиною цього є відсутність постійного зв'язку з педагогами [7, с. 171].

І. Новиков глибоко вивчав ідейну спрямованість мистецтва та визначав, яку роль воно виконує у житті людини [4, с. 3–28]. На основі його думок про ідейну спрямованість мистецтва ми сформулювали власні тези, що розкривають значення використання мистецтва та ознайомлення із ним дітей дошкільного віку у педагогічній діяльності вихователя:

✓ мистецтво «фотографує» кожний крок дитини, отже, педагог має подбати про те, щоб цей «фотограф» був присутній в усіх видах життєдіяльності дошкільника;

✓ мистецтво тісно пов'язане з вихованням дошкільників; воно є ниткою, яка з'єднує процес виховання з потребами суспільства;

✓ діти, яких дорослі не познайомили з мистецтвом, стають байдужими і мовчазними, а коли виростають, то їх називають поколінням, що «дичавіє та вироджується»;

✓ мистецтво переживає період «інфляції», коли педагог не знає вартості епітетам «геніальний», «талановитий»;

✓ тільки справжній педагог дбає про те, щоб його вихованці дихали «чистим повітрям» мистецтва, а тому не втомлюється брати на себе роль «мистецького фільтра» (на основі думок І. Новикова [4, с. 3–28]).

Мистецтво, на думку І. Зязюна, — це злиття таланту й майстерності. До того ж, цей талант зумовлений не лише природно, але й соціально: розвиваючись, вдосконалюючись. Учений стверджує: «Розвиток естетичних почуттів учителя — одна з найважливіших умов оволодіння ним професійною майстерністю [3, с. 16, 19].

Професія актора та педагога — чи є в них спільні точки дотику? «Театр одного актора» часто вважали «недраматургічним», тому що драматичний матеріал такого театру був «розмовним», «малодіяльним» і «безконфліктним». І саме з таким матеріалом, на думку В. Абрамяна, учитель найчастіше зустрічається [1].

Щодо сценографії та побудови декорацій, то завданням сценічних засобів «театру одного актора» було «вміститися у валізу», тобто побудова декорацій зводилася до мінімуму. Так, робоче місце вчителя в аудиторії найбільш схоже не на сцену з декораціями, а на майданчик читця — всі шумові, зорові, слухові ефекти представляються лише частково. І останньою схожістю між актором одного театру й педагогом В. Абрамян називає роль митця як «самого себе», адже у драматичному театрі актор може сховати своє справжнє «Я» за лаштунками, під гримом чи пишним одягом, а в театрі одного актора виступ відбувається лише від свого імені — і ця особливість найбільше наближена до діяльності педагога [там само].

Якщо В. Абрамян порівнює педагогічну дію з «розмовним», «малодіяльним» і «безконфліктним» драматичним матеріалом, то ми не можемо стверджувати, що вихователь є малодіяльним у роботі з дошкільниками. Адже навчально-виховний процес неможливий без активної рухової взаємодії з дітьми, без виконання ігрових, динамічних ролей із метою

захоплення, зацікавлення та швидкого переключення уваги дошкільників. Ми дозволимо собі порівняти дошкільного педагога з актором лялькового театру, метою діяльності якого завжди є активна взаємодія з маленькими глядачами, дарування їм бурхливих емоцій та моральне виховання. Але це зовсім не означає, що ролі вихователя відповідає роль паяца чи аніматора дитячого Дня народження.

Також можемо стверджувати, що професії дошкільного педагога не характерне наповнення дидактичного матеріалу за принципом «поміщення у валізу», адже вихователь, з одного боку, повинен групувати методичний матеріал системно та компактно, а з іншого — має змогу творити безліч нових «декорацій», яскравість та різноманітність яких зробить процес організації життєдіяльності дошкільників

творчим і легким до засвоєння. Крім того, у процесі педагогічної діяльності вихователя завжди буде доречним використання шумових чи світлових ефектів, які сприятимуть сенсорному розвитку дітей.

Вихователь найчастіше виступає в ролі «самого себе», але й час від часу може виступати перед дітьми не в своєму амплуа: імітувати роль ляльки, одягненої на руку, яка навчає дітей малювати чи спостерігає за тим, чи охайно вони снідають; входить у роль казкового героя, якого зачаклували, і тепер він чекає порятунку від дітей та ін.

Отже, порівнюючи акторську професію з діяльністю дошкільного педагога (див. Рис. 1), хочемо впевнено надати останньому роль актора драматичного та лялькового театру і лише частково — «театру одного актора».

Рис. 1. Порівняльний аналіз характерних ознак професій митця «театру одного актора» (за В. Абрамяном [1]) та дошкільного педагога.

Порівнюючи акторську й педагогічну професії, ми також вдалися до змісту дослідження Н. Середи [5], у якому автор, аналізуючи праці мистецтвознавців і педагогів та формулюючи власні твердження, здійснює детальну характеристику спільних та відмінних рис педагогічної

і акторсько-режисерської діяльності. На основі наукових тверджень цього дослідника, ми провели паралель між професіями дошкільного педагога та актора театру для дітей і представили дані нашого порівняльного аналізу у таблиці, де вказали схожі риси обох професій (див. Таб. 1).

Таблиця 1
Порівняльний аналіз професійної діяльності дошкільного педагога та актора театру для дітей (на основі дослідження Н. Середи) [5]

ДІЯЛЬНІСТЬ АКТОРА ТЕАТРУ ДЛЯ ДІТЕЙ	ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНОГО ПЕДАГОГА
	Навчально-виховний вплив на дитину
	Прагнення до емоційної близькості у спілкуванні з дитиною та забезпечення її психологічного комфорту
	Публічність, чарівність, переконливість діяльності
	Спілкування з аудиторією «один на один»: вплив на розум, серце, почуття, думки
	Регламентовані часові рамки
	Колективна творча діяльність
	Гра у ролі: здатність «тимчасово бути кимось»
	Взаємодія із помічниками (актор взаємодії із режисером, гримером, сценографом тощо, вихователь — з іншими працівниками педагогічного колективу)

Серед численних відмінних рис педагогічної та акторської професії, які формулює Н. Середи [там само], ми виокремили наступні:

- засоби впливу;
- форми спілкування з аудиторією;
- стан «забування» про аудиторію;
- «репетиція емоцій»;
- частота імпрровізацій.

Так, засоби впливу актора на глядача (які він самостійно не виготовляє), досить складні: «сцена, світло, декорації, голоси за сценою [...], вони «диктують» акторові перебіг подій, складають з ним ансамбль» [5], а наочні матеріали дошкільного педагога, часто виготовлені ним самим, досить скромні та прості у використанні.

Спілкування актора з аудиторією «тяжіє до монологу (передбачається лише внутрішній діалог)» [там само]; спілкування вихователя з дітьми завжди діалогічне.

Стан «забування про глядача» з метою глибшого та душевного спілкування з актором-партнером вважається однією з позитивних рис високопрофесійного актора, але для вихователя дітей дошкільного віку момент «забування» про дитину приводить лише до негативних наслідків — «взаємного відчуження» [там само].

Природа емоційних переживань актора та педагога відрізняється тим, що емоції, які актор переживає під час виступу, можна «підготувати», тобто персонаж спектаклю може спробувати пережити їх під час репетицій, а дошкільний педагог упродовж робочого дня бере участь у кількох заняттях-виставах без жодної репетиції.

Щодо імпрровізації, то актор може вдаватися до неї лише на репетиціях, та інколи під час вистави, а у житті дошкільного педагога

імпрровізація є обов'язковим принципом педагогічної майстерності.

Як бачимо, діяльність актора та дошкільного педагога характеризується чималою кількістю спільних та відмінних професійних характеристик, основаних на творчих принципах: «основні принципи динамічної педагогіки збігаються з принципами театральної, як однієї з найбільш творчих за своєю природою» [там само, с. 52].

І акторсько-режисерська, і педагогічна професії є унікальними і специфічними, але кожна з них доповнює одна одну. Саме тому вважаємо доцільним подолання обмеженості змісту й технологій професійної підготовки майбутніх дошкільних педагогів шляхом залучення студентів спеціальності «Дошкільна освіта» до вивчення циклу мистецько-педагогічних дисциплін, а саме — «запрошення» до пізнання змісту театральної освіти, до ознайомлення з принципами театральної педагогіки.

Утім, Н. Середи формулює зустрічне питання: чи немає небезпеки навчання педагогів основам акторсько-режисерського мистецтва? Небезпеки у тому, що культивуватиметься «награність та нещирість поведінки педагога?» Вочевидь, автор запитання знаходить влучну і вичерпну відповідь, що розсіє всі сумніви та упередженість: «Педагогові необхідно розвивати вміння не стільки подавати себе, демонструвати свою педагогічну майстерність, скільки бачити себе та інших, розвивати емпатію та рефлексію. Тому метою запозичення елементів театральної педагогіки у професійній підготовці вихователя дітей дошкільного віку є виховання не актора з якостями педагога, а педагога з якостями актора, які будуть використовуватися залежно від педагогічних цілей [там само, с. 52–53].

На нашу думку, формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку потребує створення цілісної мистецько-педагогічної системи освоєння акторських та режисерських умінь, засобами залучення студентів до глибшого пізнання методів та принципів театральної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамян В.Ц., *Театральна педагогіка*, Київ 1996, 224 с.
2. Зязюн І.А., *Формування особистості радянського вчителя*, Київ 1989, 48 с.
3. Кустовська О.В., *Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій*, Тернопіль 2005, 124 с.
4. Новиков А.И., *Музы среди людей. Публицистические очерки*, Москва 1976, 190 с.
5. Серета Н.В., *Елементи театральної педагогіки у формуванні педагогічної майстерності (Організаційно-педагогічні умови формування професійної майстерності майбутніх спеціалістів)*, «Теорія і практика управління соціальними системами» 2011, № 2, с. 48–54.
6. Сілютіна І.М., *Формування емоційної культури студентів педагогічного училища засобами мистецтва: Автореф. дис. ... канд. пед. наук*, Луганськ 1998, 17 с.
7. Соломарский А.И., *Шестьдесят лет в театре. Воспоминания режиссера*, Київ 1981, 290 с.
8. Станиславский К.С., *Начало сезона* [у:] *Собр. Соч.: В 8 т., т. 5*, Москва 1958.
9. Шахрай В., *Потенціал театрального мистецтва у формуванні соціальної компетентності школярів, «Мистецтво і освіта. Теорія і методика мистецької освіти»* 2010, № 1, с. 12–15.

